

4. Буринська Н. М. Сучасні підходи до шкільної природничої освіти / Н. М. Буринська // Біологія і хімія в школі. – 1996. – № 1. – С. 3-7.
5. Величко Л. П. Теорія і практика навчання органічної хімії у загальноосвітніх навчальних закладах: [монографія] / Л. П. Величко. – К.: Генеза, 2006. – 330 с.
6. Гладюк М. М. Допрофесійна підготовка школярів у класах агрохімічного профілю (на матеріалі спецкурсу “Основи агрохімії”): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01, 13.00.02. / Гладюк Микола Миколайович. – К., 1994. – 156 с.
7. Гончаренко С. У. Що таке державний загальноосвітній стандарт [концепція стандарту освітньої галузі “Природознавство”] / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Біологія і хімія в школі. – 1996. – № 2. – С. 2-3.
8. Методика преподавания химии (теоретические основы) / Н. Н. Буринская. – К.: Вища шк. Головное изд-во, 1987. – 255 с.
9. Савчин М. М. Дидактичні засади розробки навчально-методичного комплексу з курсу хімії основної школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Савчин Марія-Віра Михайлівна. – К., 2005. – 18 с.
10. Хуторской А. В. Место учебника в дидактической системе / А. В. Хуторской // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 10-18.

Бабенко Е.М.

**ТРЕБОВАНИЯ К СОВРЕМЕННЫМ УЧЕБНЫМ ПОСОБИЯМ
ДЛЯ УЧЕНИКОВ ПРОФИЛЬНЫХ КЛАССОВ**

В статье на примере пособия “Основы биохимии” рассматриваются современные подходы к разработке учебных пособий для учеников профильных классов, в частности биолого-химического профиля обучения. Определены структура пособия, особенности его содержательного наполнения и задачи, которые ими выполняются.

Ключевые слова: учебное пособие, структура пособия, текст, внетекстовые компоненты.

Babenko E.M.

**THE REQUIREMENTS TO THE MODERN MANUALS FOR THE SCHOOLBOYS
OF PROFILE CLASSES**

In the article on an example of the manual “The Bases of biochemistry” are considered the modern approaches to development of the manuals for the schoolboys of profile classes, in particular of biological-chemical structure of training. The features of its contents and tasks are determined structure of the grant which by them are carried out.

Key words: the manual, structure of the manual, the text, the components outside of the text.

УДК 372.302

Галатюк М.Ю.

**РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН
(ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

У статті розглядається проблема розвитку навчально-пізнавальної компетентності в процесі вивчення природничих дисциплін. Визначаються необхідні дидактичні умови і відповідні вимоги щодо їх забезпечення.

Ключові слова: дидактичні принципи, навчальна діяльність, навчально-пізнавальна компетентність, дидактичні умови.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із інноваційних напрямків розвитку вітчизняної шкільної освіти є впровадження компетентнісного підходу щодо організації навчально-виховного

процесу. Це зумовлено інтеграцією вітчизняної освіти у світовий освітній простір, необхідністю зміцнення зв'язку освіти з життям.

Впровадження компетентнісного підходу в навчально-виховний процес є складною і багатогранною проблемою. Проведений нами аналіз [4] показав, що компетентнісний підхід ще не знайшов належного відображення у нормативних документах, особливо у тій їх частині, що стосується освітньої галузі “Природознавство”. Чинні нормативні документи оперують звичними для вітчизняної педагогіки категоріями ЗУН (знання, уміння, навички), здібностями, уявленнями тощо. Це свідчить про наявність *протиріччя* між необхідністю впровадження компетентнісного підходу у педагогічну практику і відсутністю відповідних нормативних документів, які визначають цей процес. Причиною, на наш погляд, є відсутність єдиної позиції щодо визнання актуальності самого компетентнісного підходу. Не має також однозначності у тлумаченні ключових понять “компетентність” і “компетенція”. Не визначена повна номенклатура ключових, загальнопредметних і предметних освітніх компетентностей.

Зауважимо, що мова йде про введення понять компетентності і компетенції у нормативний і практичний компоненти освіти. З метою перенесення акценту з теоретичного опанування знаннями на здатність застосовувати ці знання для розв'язання завдань і вирішення конкретних проблемних ситуацій.

Аналіз публікацій, в яких започатковане розв'язання даної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Різні аспекти проблеми компетентнісного підходу висвітлені в роботах В.І. Андрєєва, І.В. Бургун, Б.С. Гершунського, В.А. Дьоміна, І.Г. Єрмакова, Е.Ф. Зеєра, І.О. Зимньої, О.Є. Лебедева, Є.М. Павлютенкова, Ж. Перре, Дж. Равена, А.В. Хуторського, С.Є. Шишова та ін.

Як показує аналіз літературних джерел [2; 7; 9], компетентнісний підхід передбачає зміщення акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні технології і набутий досвід успішної діяльності у виконанні необхідних функцій професійної та соціальної практики.

Що стосується поняття “навчально-пізнавальна компетентність”, то в літературі воно зустрічається рідко. Наприклад, в контексті вивчення мов загальна навчально-пізнавальна компетенція трактується як сукупність знань, здібностей, умінь і навиків, які обумовлюють пізнавальну активність людини при здійсненні мовної діяльності [1: 170].

Під навчально-пізнавальною компетентністю розуміють сукупність умінь і навичок пізнавальної діяльності; володіння механізмами цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки успішності власної пізнавальної діяльності; володіння прийомами дій в нестандартних ситуаціях, евристичними методами вирішення проблем; володіння вимірювальними навичками, використання статистичних і інших методів пізнання (джерело: wikipedia). Ще навчально-пізнавальну компетентність учнів визначають як рівень здійснення навчально-пізнавальної діяльності, що відповідає системі цінностей принципів і методів пізнання, яка існує в культурі соціуму [2].

Під компетентністю розуміють “володіння комплексною процедурою, яка інтегрує досвід успішного здійснення сукупності взаємопов'язаних умінь, знань нормативно-ціннісних установок для ефективного розв'язання особистісно і соціально значимих проблем в певних сферах культури і видах діяльності” [2]. Таке визначення, на наш погляд, варто уваги, так як спирається на поняття процедури діяльності, що важливо з погляду діяльнісного підходу до розкриття змісту категорії “компетентність”.

Отже, в контексті вищесказаного, *актуальною постає проблема* розвитку навчально-пізнавальної компетентності в процесі вивчення природничих дисциплін у загальноосвітній школі. Вважається, що ця компетентність є однією із ключових, які формуються у процесі навчання. Вона займає пріоритетне місце в сукупності ключових освітніх компетентностей

особистості, так як забезпечує можливість опанування усіма аспектами цілісного і різноманітного світу людської культури.

Формулювання цілей статті. Без розкриття дидактичного змісту навчально-пізнавальної компетентності, її внутрішньої структури, місця в ієрархічній системі інших ключових освітніх компетентностей неможливо чітко визначити основні засади, мету, цілі, завдання природничої освіти. З іншого боку, вирішення цих завдань відкриє можливості для розробки нових технологічних підходів і механізмів щодо удосконалення і реформування природничої освіти на основі компетентісно орієнтованого навчання. Тому завданням цієї статті є розкриття на основі теоретичного аналізу дидактичної суті навчально-пізнавальної компетентності, визначення основних засад і відповідних дидактичних вимог щодо її продуктивного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Викладені вище положення, а також результати попередніх наших пошуків [4; 5], свідчать, що поняття навчально-пізнавальної компетентності є складною інтегративною дидактичною категорією, а інтерпретація цього поняття має здійснюватись на основі діяльній теорії навчання. Саме діяльній підхід є методологічною основою вирішення цього завдання.

Під навчально-пізнавальною діяльністю розуміють “самокеровану діяльність учня з розв’язання особистісно-значимих і соціально-актуальних реальних пізнавальних проблем, яка супроводжується оволодінням необхідними для їх розв’язання знаннями і вміннями здобування, переробки і застосування інформації” [2].

Якщо розглядати генезис компетентності через призму навчально-пізнавальної діяльності, то видно, що на певних його етапах вона є предметом, засобом і продуктом цієї діяльності. Тут мається на увазі прямий продукт, тобто той, що відповідає поставленій меті, і визначається не лише фактом успішного виконання діяльності, але й у процесі її виконання зазнає приросту.

Розглядатимемо навчально-пізнавальну діяльність як часово-просторову модель наукового пізнання. За аналогією з науковим пізнанням треба виділяти принаймні два його рівні – емпіричний і теоретичний [6]. Це стосується насамперед методологічної компоненти в структурі навчально-пізнавальної компетенції. Крім *методологічної компоненти*, яка включає в себе певну систему компонент нижчого рівня ієрархії, необхідно виділити такі компоненти: *предметну, мотиваційну, інтелектуально-творчу, технічну, комунікативну, морально-етичну, естетичну та організаційну* [4].

Зауважимо, що розвиток навчально-пізнавальної компетентності, здійснюється відповідно до навчально-пізнавальної компетенції, яка є безособовою інтегральною дидактичною категорією, прообразом навчально-пізнавальної компетентності, невід’ємним елементом її генезису [4; 5].

Розглянемо проблему в дидактичній площині, визначивши основні принципи оновлення змісту природничої освіти в сучасній загальноосвітній школі. Аналіз змісту проблеми та літературних джерел [2; 9] показує, що ключовими для забезпечення розвитку навчально-пізнавальної компетентності школярів є такі положення:

1. *Необхідність актуалізації метапредметних основ змісту освіти.* Це передбачає визначення фундаментальних освітніх метапредметних об’єктів, які створюють базовий зміст освітніх галузей і навчальних дисциплін. До таких фундаментальних освітніх об’єктів належать загальнонаукові поняття: “простір”, “час”, “рух”, “енергія”, “симетрія” тощо, методологічні поняття: “закон”, “теорія”, “метод пізнання”, “гіпотеза”, “модель” та ін. Це пов’язано з тим, що навчально-пізнавальна компетентність є ключовою компетентністю, тобто вона характеризується певною універсальністю, має відношення до загального змісту освіти і широку соціальну спрямованість.

2. *Домінування методологічної складової змісту освіти над фактологічною.* Це положення визначає орієнтованість змісту освіти на процес навчально-пізнавальної діяльності. Процес наукового пізнання (методологічні принципи, методи, прийоми) стає

об'єктом вивчення. Знання методів пізнання набуває пріоритетного значення над знаннями окремих фактів.

3. *Пріоритет діяльнісного підходу в організації навчально-виховного процесу*, що передбачає орієнтацію навчально-пізнавальної діяльності на відтворення реального процесу пізнання щодо формулювання понять, створення образів, здобування нових знань, визначення цінностей.

Як бачимо, ці положення тісно пов'язані між собою і взаємодоповнюють одне одного. Можна було б доповнити цей перелік й іншими положеннями, які наводяться в літературі [2]. Серед них необхідність підсилення у змісті освіти діяльнісної компоненти, особистісна орієнтація змісту освіти, її практична спрямованість. На наш погляд, ці положення є важливими, але вони латентно присутні в змісті вище названих і є їхньою конкретизацією.

З погляду дидактики викладені вище положення разом з основними дидактичними принципами є основою для забезпечення сприятливих дидактичних умов розвитку навчально-пізнавальної компетентності. Генезис таких дидактичних умов розглядався нами у попередніх публікаціях [5]. Ці дидактичні умови забезпечуються завдяки реалізації таких вимог:

1. Для успішного формування навчально-пізнавальної компетентності учень, як суб'єкт навчання, повинен систематично включатися у навчально-пізнавальну діяльність, процедура якої частково або повністю моделює творчий цикл пізнання за схемою: *факти* → *модель гіпотеза* → *наслідки* → *експеримент*. Теоретичним підґрунтям для цієї вимоги є той факт, що пізнавальні процеси у навчанні мають ту саму методологічну і операційну основу, що й процеси наукового пізнання.

Дотримання цієї вимоги відповідає загальним дидактичним принципам систематичності і науковості навчання. Її реалізація забезпечує формування методологічної, інтелектуально-творчої і предметної компонент навчально-пізнавальної компетентності.

2. Навчально-пізнавальна діяльність має реалізовуватися в “зоні найближчого розвитку” щодо рівня сформованості навчально-пізнавальної компетентності учня. Ця вимога відповідає закономірності розвиваючого навчання, яка була сформульована Л.В.Виготським. Зміст її полягає у тому, що процеси розвитку не співпадають з процесами навчання. Л.С.Виготський вважав, що навчання носить розвиваючий характер тоді, коли воно реалізується у “зоні найближчого розвитку”. “Зона найближчого розвитку” визначає різницю між тим, на що учень здатний самостійно і тим, на що він здатний з допомогою вчителя [3: 36].

Зрозуміло, що ця вимога визначається дидактичним принципом розвитку і саморозвитку у навчанні і принципом доступності навчання.

3. Адекватна детермінація навчально-пізнавальної діяльності з боку вчителя, що забезпечує оптимальний рівень самостійності учня. Ця вимога регламентує керування навчально-пізнавальною діяльністю. Мова йде про так зване “поле самостійності” [8: 125].

“Поле самостійності” характеризується допустимими відхиленнями учня від нормативного способу виконання діяльності. Крайні межі “поля” визначаються такими випадками:

1) навчальна допомога надається учню при найменшому відхиленні від нормативного способу діяльності;

2) навчальна допомога надається лише після того, коли стає очевидним, що учень не може самостійно просуватися в ході виконання завдання.

Ця вимога реалізує принцип єдності навчання і самонавчання, а також принцип доступності навчання.

4. Забезпечення високого рівня мотивації у навчально-пізнавальній діяльності. Ця вимога є конкретизацією загального дидактичного принципу активності і природовідповідності навчання. Відомо, що пізнавальні мотиви сприяють формуванню пізнавальної активності, оскільки вони зумовлені проявом інтересу учнів до різних способів і засобів оволодіння новими знаннями, до прийомів самостійного здобування знань та методів

наукового пізнання. Пізнавальні мотиви детермінуються позитивними емоціями, які виникають у процесі навчального пізнання.

Виконання цієї вимоги забезпечує формування мотиваційної компоненти навчально-пізнавальної компетенції.

5. Тісний зв'язок і взаємодоповнення урочної і позаурочної навчально-пізнавальної діяльності. Ця вимога є конкретизацією загального дидактичного принципу системності навчання. Система цілей позаурочної навчально-пізнавальної діяльності не суперечить цілям організації навчальної діяльності в умовах класно-урочної форми навчання. У даному випадку пізнавальна діяльність учнів у позаурочний час дозволяє застосовувати ті засоби і методи роботи, які не вкладаються в рамки уроку, або їх застосування обмежується особливостями класно-урочної форми навчання.

6. Поступовість і поетапність засвоєння учнями способів і методів навчально-пізнавальної діяльності за схемою: знання про метод → засвоєння *схеми орієнтувальної основи діяльності(ООД)* → *сформованість уміння (знання в дії)* → *компетентність досвіду*.

Ця вимога є реалізацією загального дидактичного принципу систематичності і послідовності навчання. Вона впливає з положень діяльнісної теорії навчання і відповідає теорії поетапного формування розумових дій. Дотримання цієї вимоги сприяє формуванню методологічної компоненти навчально-пізнавальної компетенції.

7. Поступове зменшення навчального впливу з боку вчителя у формі керування і підвищення саморегуляції і самостійності навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Передбачається забезпечення ефективного контролю і зворотного зв'язку на основі відкритої позитивної перспективи. Ця вимога відповідає принципу розвитку і саморозвитку у навчанні і формує організаційну компоненту навчально-пізнавальної компетенції.

8. Перспективність і наступність у навчально-пізнавальній діяльності. Ця вимога передбачає чітке усвідомлення учнями ближніх і дальніх цілей та шляхів їх досягнення. При цьому цілі мають поступово змінюватися (ускладнюватися), рівень проблемності навчально-пізнавальних завдань зростати, а самостійна діяльність учнів повинна ставати менш регламентованою з боку вчителя.

Ця вимога відповідає принципу послідовності і наступності у навчанні, а також принципу природовідповідності.

9. Оптимальне поєднання індивідуальної і колективної навчально-пізнавальної діяльності. Ця вимога забезпечує формування комунікативної, морально-етичної та організаційної компонент навчально-пізнавальної компетенції і відповідає принципу зв'язку навчання з життям. Адже сформованість цих компонент є важливим чинником успішної соціальної адаптації випускника школи.

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

Проведений вище теоретичний аналіз проблеми дозволяє стверджувати наступне:

1. Навчально-пізнавальна компетентність є ключовою компетентністю, що має інтегративний зміст і важливу соціальну значимість.
2. Потрібно чітко розділяти поняття навчально-пізнавальної компетентності і навчально-пізнавальної компетенції.
3. Успішний розвиток навчально-пізнавальної компетентності можливий на засадах актуалізації метапредметного змісту освіти, її методологічної складової і діяльнісного підходу із дотриманням вище зазначених дидактичних вимог.
4. Дидактичні умови формування навчально-пізнавальної компетентності, що забезпечуються такими умовами, є важливим етапом дослідження. Отримані результати визначають подальшу його стратегію, дозволяють визначити задачі, теоретично обґрунтувати гіпотезу, розробити і наповнити конкретним змістом методику, спроектувати і провести педагогічний експеримент.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азимов Є.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Г. Азимов, А. Щукин. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.

2. Воровщиков С.Г. Учебно-познавательная компетентность старшеклассников: состав и структура / С.Г. Воровщиков // Наука и школа. – 2007. – №1. – С. 36-38.
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений. – Т.1. / [Под ред. А.Р. Лурия, М.Г. Ярошевского]. – М.: Просвещение, 1982. – 486 с.
4. Галатюк М.Ю. Теоретичні аспекти формування навчально-пізнавальної компетентності в процесі вивчення природничих дисциплін / М.Ю. Галатюк // Збірник науково-методичних праць “Теорія та методика вивчення природничо-математичних і технічних дисциплін”. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 14. – Рівне: Волинські обереги, 2010 р. – С. 95-100.
5. Галатюк М.Ю. Дидактичні умови формування навчально-пізнавальної компетентності в процесі вивчення природничих дисциплін / М.Ю. Галатюк, Ю.М. Галатюк // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки. – Вип. 77. – Чернігів: ЧОПУ, 2010. – С. 49-53.
6. Галатюк Ю.М. Методологія фізичної науки в контексті проектування творчої навчально-пізнавальної діяльності / Ю.М. Галатюк // Наукові записки. – Випуск 82. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2009. – Частина 2. – С.17-21.
7. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник / [За ред. І.Г. Єрмакова]. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 649 с.
8. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью /Машбиц Е.И. – К.: Вища школа, 1987.– 224 с.
9. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн /О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [За заг. ред. О.В.Овчарук]. – К.: “К.І.С.”, 2004. – С. 15-24.

Галатюк М.Ю.

РАЗВИТИЕ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ЕСТЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН (ДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

В статье рассматривается проблема развития учебно-познавательной компетентности в процессе изучения естественных дисциплин. Определяются необходимые дидактические условия и основные требования относительно их обеспечения.

Ключевые слова: дидактические принципы, учебная деятельность, учебно-познавательная компетентность, дидактические условия.

Halatyuk M.Y.

THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL-COGNITIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF STUDY OF NATURAL DISCIPLINES (DIDACTIC ASPECT)

In the article the problem of creation of favourable didactics terms is examined for forming of educational-cognitive competence. Genesis of didactics terms is analysed on the basis of general didactics principles and theory of educational activity.

Key words: didactics principles, educational activity, educational-cognitive competence, didactics terms.

УДК 371.68

Голотюк О.В.

**ЧИТАННЯ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ ІНШИХ ВИДІВ
МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОВНИХ АСПЕКТІВ
НА УРОКАХ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ**

Стаття присвячена читанню як виду мовленнєвої діяльності, його особливостям, видам та етапам навчання на уроках французької мови. У статті висвітлено, що читання є ефективним засобом навчання інших видів мовленнєвої діяльності: аудіюванню, говорінню